

„Mina, härra Maurus,“ vastas Tigapuu rahulikult. „Tahtsin värsket lufti,“ lisas ta juurde.

See tegi härra Mauruse otse pööraseks, nagu peaks, ta siinsamas oma aru kaotama. Seda kartis vististi Ollinogi, kelle valge pea ja elutud sõrasilmad ilmusid ukse vahele. Väikese viivituse järele ta astus Tigapuu ette ja viipas sellele peaga, et ta kaoks. Kui see mõtles vastu panna, ütles ta käskivalt venekeeli: „Välja!“ Seda ei lasknud Tigapuu endale kahte korda öelda. Siis pöördus Ollino direktori poole ja rääkis üsna ükskõikselt:

„Härra Maurus, kas ma võiksin teiega paar sõna nelja silma all kõnelda?“

Ja ta võttis direktoril käe alt kinni ning talutas ta oma tuppa. Indrek oli nagu jäädavalt unustatud. Ainult eesriide tagant ja teistest tubadest ilmusid uudishimulikud silmad ja suud, kes tähtsid kõik teada. Indreku pea kippus ringi käima, aga tema ümber ainult naerdi.

„Ega Tigapuu teid hädasse ei jäta, küll ta välja veab,“ öeldi talle.

Aga Indrek ei saanud kuidagi aru, millest peab Tigapuu teda välja vedama. Kui ta selle üle oma pead murdis, avas Ollino oma toa ukse ja hüüdis: „Paas!“ Indrek läks. Kui uks tema selja taga suletud ja paks eesriide ette lastud, piiras teda äkki imeline rahu. Direktor, kes laua ääres istus, tegi liigutuse, nagu tahaks ta tõusta või midagi öelda, aga Ollino pani talle käe õlale ja ütles:

„Härra Maurus, lubage, et mina.“ Ja Indreku poole pöördudes hakkas ta temale küsimusi esitama. Kui see alguses vastustega viivitas, ütles ta nõuandvalt: „Rääkige parem tõtt, sest vale ei vii teid kuigi kaugele. Pealegi, mis mõte oleks valetada, niikuinii on see ju tühine asi.“

Sedasama oli ka Indrek kogu aja tundnud ja arvanud ja sellepärast jutustas ta kõik samm-sammult, sõnasõnalt, paik-paigalt. Ainult ühte ei öelnud ta mitte, nimelt seda, kuidas oli ta näinud vanu kloostrivaremeid pimedikus raagus puude vahelt. Selle jättis ta

endale. Selle ja ka elevandi, kes tuli oma londiga ja pakkjalgedega päikesepaistelisesest palmimetsast.

Tema jutustus võitis nähtavasti direktori usalduse, sest tema nägu muutus ikka lahkemaks ning naerukamaks, kuni ta lõpuks Ollinole tähendas saksakeeli:

„Ein wahrer Landscher, ein ganz wahrer!“

Indrekule ütles ta:

„Kutsuge Tigapuu tagasi,“ aga kui see tahtis minna, lisas ta juurde:

„Ehk las parem läheb Kopfschneider.“

Nõnda läkski lätlane ja Indrek jäi paigale.

Tigapuu astus sisse väga tähtsa ja asjaliku näoga. ja, enne kui keegi sai suud avada, ütles ta peaaegu nõudvalt:

„Härra direktor, ma paluksin ruttu teha, sest mul pole aega; pean klassis korda pidama, Lible ja mõned teised ei lase seal õppida.“

„Mis!“ hüüdis direktor kohe. „Lible ja mõned teised ei lase õppida! Kes on need teised? Nende nimed?“

„Lõpetame enne vana asja,“ tähendas Ollino rahulikult. Tema rahu mõjus ka direktorisse, kes nüüd ütles:

„Noh, Paas jutustas kõik ilusasti ära. Väga hää! Teie olete ausad inemised, ausate vanemate lapsed. Aga oma seaprae ja hapu kapsaste eest peaks igaüks ikka ise maksma...“

„Härra Maurus, see on sõprade- ja seltsimeeste-vaheline asi,“ ütles Tigapuu. „Mina maksin parvel, tema söögimajas, nõnda et korda mööda.“

„Ikka korda mööda, mõistame,“ muigas Ollino.

„Nii et igaüks peaks ikka iseenda eest maksma,“ jätkas direktor väsinult. „Aga küsima peab alati, ikka küsima. Kui ei ole härra Maurust ennast, siis on Herr Ollino või Koovi, siis on lõpuks Kopfschneider, see lätlane, küsige temalt. Sest eestlane võib ometi lätlaselt küsida. Soo, aga nüüd minge,“ viipas direktor käega loiult.

Niisugune lõpp mõjus Indrekusse sügavamalt kui kogu see asi. Ta peaaegu ei uskunudki, et midagi oli

olnud. Kõik tundus silma- ja kõrvapettena, peaaegu viirastusena, nagu see ähmane elukas seal puude vahel pimedikus.

Seda muljet segas direktori hää, mis hüüdis:

„Herr Tigapuu, Herr Tigapuu! Ölge Liblele ja teistele sää, et kui nad ei kuula, siis tuleb härra Maurus silmapilk!“

„Küllap ma nendega juba hakkama saan,“ vastas Tigapuu iseteadvalt, lisas aga Indrekule tasakesi juurde: „Lollus! Sa ei tunne veel meie vana. Temale peab ikka midagi muud kodaratesse pilduma, siis ei saa ta kunagi õige asjani. Ehk kui saabki lõpuks, siis on juba väsind ja tüdind ning lööb käega. Nõnda on vana. Aga selle sealiha ja hapud kapsad oleksid võinud rääkimata jätta. Vanast pole ju lugu, et tema kuulis, aga see Ollino, see on ilge. Nägid, kudas ta muigas. Siiski, ükskõik! Peaasi, et mul oli õigus, kui ma sulle ütlesin: ära karda. Mina oma seltsimehi ja sõpru hädasse ei jäta, nagu teeb seda Jürka. Kui võtan juba kord vastutuse oma peale, siis ka vastutan. Ajan vana marru ja nõnda siis lõpebki kõik. Aga nüüd lähme pisut üles Siberisse, ma näitan sulle midagi. Siin ei saa ju ainustki mõistlikku sõna kõnelda, igal pool on kõrvad ja silmad. Tule, tule, ega me kauaks sinna ei jää.“

Küll vastupunnivalt, aga ometi, laskis Indrek enda üles Siberisse tirida. Seal viis Tigapuu ta käsikaudu kuhugi voodile istuma ja pani talle mingisuguse pehme asja põlvile.

„Katsu seda, kas aimad, mis see on,“ ütles ta. „Eks ole pehme. Ja katsu veel seda, tunned! Nagu siid! Ja katsu, kui raske. Tähendab — pehme ja raske. Üle kolme naela. Ja puhas nopitud sulg, selge udu, minu rikka onu kink. Vähemalt paar rubla väärt. Ja tekk oma poolteist, alla seda ei saa juuditurultki. Kui neid lähaks müüma, siis maksaks neist iga tatargi kolm ja pool. Kolm aga ilmtingimata. Kuid mina ei mõtlegi neid selle hinna eest müüa. Ma ei müü neid ülepea mitte, sest mis ütleks onu, kui ta kuuleks, et mina olen tema kallil kingil müünud mõne juudile või tatarile. Nii et müügist ei või siin juttugi olla. Sest

ega ma ogar ole, et ma niisukeasi asju, niisukest varandust lähen kolme, nelja rubla eest müüma. Ütle nüüd isegi, mis saan ma selle raha eest asemele? Mitte kui midagi! Sellepärast pea meeles: mitte kunagi asju alla oma hinna müüa, mitte kunagi! Iseasi on pandimaja, see on hoopis teine register. Pandimajasse võib ükskõik kui odavasti viia, sest seal saad asjad tagasi. Linnas on selle poolest hästi korraldatud: on sul vaja, ostad asja, ei ole enam vaja, viid ta jalamaid pandimajasse ja võtad asja asemel sula raha. Lihtne, eks? Ja raha on hoopis teine kui juuditurul, sest seal, pea meeles, ei makseta mitte midagi. Juudil lihtsalt ei ole maksa, niisuke on see juudituru juut. Aga pandimajal on ja tema maksab. Ehk miks ei peaks ta niisukeste asjade eest maksma, nagu need siin on. Selle padja tellis onu ekstra iseendale, õigem oma pruudile, kui mõtles naisima hakata. Sellepärast ongi ta nii pehme ja kerge. Kerge muidugi oma suuruse kohta, siiski väga raske, katsu! Nojah, ekstra pruudile tellitud, nii et kes paneb pea selle padjale, magab nagu minu onu pruudi süles. See oli peenike saksa preili, kelle onu mõtles kosida, sellepärast see padjagi niisuke. Aga kui onu naisimisest midagi ei tulnd, siis ei saand ta muidu rahu, kui pidi pruudi asjad laiali kinkima. Nõnda saingi mina selle toreda padja ühes sõnadega: võta see meeletuletuseks ja õpetuseks, et naise ei või usaldada. Nõnda ütles ta ja tema sõnad annan mina ühes padjaga edasi. Sellest sa siis näed, mis padi see on: perekonna kallis mälestus. Siin ongi põhjus, miks ma teda pandimajasse ei tahaks viia, vaid annaksin ta heameelega mõne sõbra kätte hoiule, kas või sinule. Pealegi läheb sinul teda talvel hädasti tarvis, sest pea meeles — Siberis on külm. Tuul vuhiseb ja lumehanged on põrandal, tekid on hommikul poiste peal härmas, nagu hobuse laudjapealne külmanud sõnnikul aganaid jürades. Jalad ei saa ega sooja, varbad aina klõbisevad teki all. Ei ole muud abinõu, kui üks padi pea alla, teine jalgele, sest miski pole soojem kui niisuke pehme padi nagu see siin. Sellest näed sa, et ma mõtlesin sinu peale, kui ma tõin selle teki ja padja siia. Ja tead, kui

palju ma kõigest kõiki nende eest tahan? Arva? Jumala eest, seda ei oska sa arvata, nii vähe on see. Ainult kaks! Mõistad sa inimene, et paljalt kaks nărust rubla, ja seda asjade eest, mis maksavad vähemalt oma viis. Aga kui pead mind oma sõbraks, nagu pean mina sind, siis otsi poolteist välja ning asjad on sinu. Ainult pea meeles: mitte päriselt, sest päriselt ei müü ma ülepea neid, panen ainult nii-öelda panti. Ei, ei, müügist ei või juttugi olla, sest ega ma loll ole, et müüksin saia- raha eest onu pruudi padja. Hiljemalt nädala pärast saad oma raha tagasi, hõbedas või paberis, nagu soovid, protsentidega või ilma. Täiesti nagu tahad. Sina võtad oma raha ja mina oma asjad. Noh, kas teeme poolteise ära?"

„Mul pole ju niipalju raha,“ ütles Indrek.

„Ära tühja valeta,“ vastas Tigapuu. „Sõprade ja seltsimeeste vahel vale ei maksa. Iseasi, kui läheme tülli, siis küll. Aga milleks tülli minna. Sina saad ju oma raha ja mina võtan asjad. Pealegi võid sa meeles pidada, et ka tulevikus vastutan mina, kui vanaga midagi juhtub. Päästan igal tingimusel nagu tänagi. Sest sõber on hoopis teine asi kui vihamees. Hoopis teine! Sõprusest ei käi miski üle. Kui oled kord sõber, siis jäädkki sõbraks. Sõprus on igavene. Sõbrad võivad tülitseada, aga jäävad ikkagi sõbraks. Nõnda on minu põhimõte, kõik teavad seda. On aga minul kord niisuke põhimõte, siis jääb see sellega. Kakle, kui muidu ei saa, aga ära ole siga ega unusta, et oled sõber. Nii siis — üks kakskümmend viis! Nüüd pole enam sõnagi lausuda ega midagi karta.“

„Aga minul on ju seda raha mujale tarvis,“ punnis Indrek vastu.

„Sa saad ju paari päeva pärast tagasi ja siis tee temaga, mis tahad. Sest kui kaua ma ikkagi ilma padja ja tekita magan, võid isegi arvata. Võtan paar ööd palitu peale, siis toon ikkagi raha ära. Ja mul on ju tundide eest saada, seda pead sa teadma. Pealegi, mis sõprus see siis on, kui mina aina aitan sind, sina aga mind mitte kunagi. Tõsine sõprus on vastastikune, nõnda saan mina õigest sõprusest aru. Aga võtku sind

pagan: anna rubla ja tehtud. Käi kuradile! Ma tõmban tikust tuld, nii et näed asju ja raha, muidu arvad veel, et ma tahan sind petta. Aga pettust sõprade vahel olla ei tohi.“

Tigapuu tõmbaski juba tikust tuld, aga Indrek ei saanud rahakotti kuidagi taskust välja. Põhjuseks oli nimelt see, et Indrek ei tahtnud Tigapuule näidata, kui palju tal tõepoolest raha oli. Nõnda pidi see mitu tikku enne lõpuni põletama, kui oodatud ese silmanähtavale ilmus. Aga enne oli ta juba taskus avatud ja suuremad rahad temast käsikaudu kõrvaldatud, nii et sisse oli jäänud ainult üks hõberubla ja mõned vaskrahad.

Nähes, kui vähe Indrekul kotis raha, ütles Tigapuu etteheitvalt:

„Kuidas sa nii vähese rahaga julgesid kodust välja tulla? Või oled sa suurema jao kuhugi kõrvale toimetanud? Ära sa, jumala pärast, raha kasti pane, sealt lüüakse ta kohe üle.“

„Pole mul teda kasti ega kuhugi mujale panna,“ vastas Indrek.

Noh, siis pidi küll vana ise su puhtaks poleerima, arvas Tigapuu. „Sest ega siis inimene ometi nii kerge karmaniga linna sõida. Palju sa vanale andsid? Palju ta välja pitsitas?“

„Viiskümmend,“ vastas Indrek.

„Viiskümmend!“ hüüdis Tigapuu. „Oled sa hull peast? Vanale kohe viiskümmend! See on lihtsalt sigadus. Sõber tahab sinult rubla, sa ei anna, aga hundi- lõugu viskad korraga viiskümmend. Sest ühte pead sa teadma: seda raha ei näe sa enam kunagi. Niisugune on meie vana. Oleks and kolmkümmend, aga sina korraga viiskümmend. Lihtsalt häbi, et kingin oma sõpruse inimesele, kes toidab mind năruste kopikatega. No ütle nüüd ise: mis ma saan selle rubla eest! Kuhu ma temaga lähen? Kellele julgen end näidata! Ptii!“ ta sülitas kõigest südamest. „Kellele võin ma öelda, et mul ainult üks rubla taskus? Jumala tõsi, kui sa poleks mu sõber, ma võiksin su selle sigaduse pärast läbi kolkida. Kurat võtku, et ilmast ka lollus ei kao!“

Nende sõnadega tõusis ta voodiservalt ja kobas käsikaudu luugi poole, sest rubla oli tal juba taskus.

„Murra pimedas veel oma kaelgi!“ siunas ta minnes. „Ja mille pärast? Ühe näruse rubla pärast, kui teine pistis korruga tasku viiskümmend. Ja ilma iga-suguse vaevata, sest ega vanal polnud ometi vaja samuti oma suud kulutada nagu minul. Lihtsalt ropp mõelda seda sigadust, mis siin ilmas valitseb. Aga sõber!“ hüüdis ta viimaseks mõnitavalt.

Tigapuu sammud kostsid trepilt. Indrek istus endiselt sängiserval, vaip ja padi põlvil. Heameelega oleks ta need läbi luugi Tigapuule alla järele visanud. Ja söögu see rubla, mõtles ta, sest äkki oli tal kindel eeltundmus, et oma rubla ei näe ta enam kunagi. Ta polnud oma arutusega veel lõpul, kui juba Tigapuu hääl alt uuesti kostma hakkas.

„Tule ruttu alla, härra Maurus kutsub!“ hüüdis ta. „Aga ära pimedas kuku, muidu olen jällegi mina süüdi.“

Kui Indrek õnnelikult alla sai, ütles Tigapuu talle tasakesi ja tõrelevalt:

„Ole nüüdki mees, mitte memm. Vana tahab meiega leppida, sest mis ta muud ikka tahab. Sellepärast tee haavatud nägu, tõmba end nagu turja, mõistad, siis saame rohkem. Usu, kui sõber sulle ütleb. Ja tee minu õpetuse järele, muidu kaob mul viimane lugupidamine sinu vastu.“

All suures toas ütles neile Kopfschneider:

„Härra Maurus käskis teid üles tulla.“

Tähtsa ametliku ja nagu mureliku näoilmega ütles Tigapuu Indrekule:

„Eks pea siis minema, kui kästakse.“

Ülal direktor võttis nad vastu muheleva naeratu-sega. Tigapuu haavunud nägu nähes, ütles ta nagu vabandavalt:

„Lepime ära. Ega ma siis halva pärast, aga ma pean ju, sest mõelge, mis sünniks, kui kõik hakkavad loata minema. Minul on ju õigus küsida, kus te käisite. Kas on härra Maurusel õigus?“ pöördus ta Indreku poole.

„On küll,“ vastas see, unustades Tigapuu õpetused.

„Aga teie, Tigapuu, mis teie arvate, kas härra Maurusel peab õigus olema?“

„Ikka peab,“ vastas Tigapuu nagu puiklevalt. „Aga ka minul peab õigust olema, sest kuis ma siis muidu poistest jagu saan, kuis nad mind muidu kardavad, kui mul pole põrmugi õigust!“

„Jah, ka teil peab õigust olema,“ oli direktor vastutulelikult nõus, kuigi kõne nihkus sootuks uuele asjale. „Teil peab õigust olema, sest teie olete minu asemik. Subordinatsioon — allaheitmine, see peab olema.“

„Aga kuis nad siis mind kuulavad ja kardavad,“ seletas Tigapuu, „kui teie ise, härra Maurus, minu peale karjute, nagu poleks mul põrmugi õigust ja nagu oleks mina ainult lihtne koolipoiss, mitte sugugi kooliõpetaja ega härra.“

„Jah, selles on teil jällegi õigus,“ kiitis direktor heatahtlikult. „Kui teie olete klassis korrapidajaks, siis peavad kõik teid hüüdma: härra Tigapuu; mina ise pean ka, see pikk siin ka, — härra Maurus nõuab seda. Ja selle peale lepime siis ära. Sest kuis me muidu üksteisele tahame härra öelda, kui me ära ei lepi.“

Direktor oli juba ammugi taskus kõlistanud hõberaha, nüüd võttis ta teda peotäie välja.

„Siin on teile kummagile kolmkümmend kopikat,“ ütles ta. „Minge Karskusse, Tigapuu teab, ja sööge seal paar nappoleoni ja jooge teed. Öhtusöögilt võite puududa, kui soovite. Raha annan ma teie kätte, Paas; teie nagu pikem, nii et teie siis maksate arve. Jaotage ilusasti ja ausasti, ikka ausasti. Meie oleme vaesed, vaene rahvas, sellepärast peame ausad olema. Ausus ja õigus on vaese kilp. Aga hoidke teiste eest, teie, Tigapuu, oskate seda, muidu jooksevad kõik teile järele. Noh, minge nüüd ilusti ja teie, Tigapuu, õpetage oma sõpra. Tulge aga varsti tagasi, ärge kauaks jääge. Ja mitte piljardit mängida ega mujale minna, sest noor inemine tahab ka mujale, noor tahab igale

poole. Teie, Paas, tuletage oma sõbrale meele, kui tal tuleb himu minna. Soo, ja nüüd minge!"

Poisid tegid minekut, aga ukselehel võttis direktor uuesti kõliseva hõbeda taskust, valis kaks kahekümnelist ja pistis nad Tigapuule pihku.

„Et oleks mõlemil,“ ütles ta kavalalt naerdes, „muidu saab teine väga uhkeks oma pikkuse peale. Rublast aitab kahele suurele mehele.“

Poisid läksid mürinal trepist alla, kuna direktor jäi avatud uksele neile järele vahtima, käed püksitas-kuis, öökuue hõlmad laiali.

„Kurat võtku!“ vandus Tigapuu venekeeli, kui ta läks Indreku eel alt suurest toast läbi, kus oli kari poisse pika laua ümber.

„Mis on?“ küsisid kõik uudishimulikult.

„Pole teie asi,“ vastas Tigapuu. „Vana on hull!“ Indrekule sosistas ta, kui kahekesi jäid:

„Ruttu palitu selga ja hooviväravast välja!“

Niipea kui nad kahekesi tänaval olid, ütles Tigapuu:

„Said sa aru, panid sa tähele, mis vana tahab: meid riidu ajada. Meid riidu! Nägi esteks, kuis ma sinu eest välja astusin, ja sellest on temale küll. Ja kui kavalasti! Annab raha sinu kätte, sest sina olla pikem. Mõistad — pikem! Õige oleks olnd ju raha minu kätte anda, sest mina olen juba pisut kooliõpetaja — sa kuulsid ju — ja oskan rahaga linnas ümber käia. Ja nüüd, mõtle ometi seda meie vana: tema annab raha koolipoisi kätte ja see peab siis kooliõpetaja eest maksma. Lihtsalt naeruväärt! Niisukeste tempudega saab ainult meie vana toime. Tean küll, mis ta sellega mulle tahtis öelda. Ütles: mine veel teise eest vastutama, siis saad teise näppude vahelt oodata. Tead, mis viguri mina talle tahtsin vastu mängida? Tahtsin lihtsalt öelda: Ei, härra Maurus, ma ei või täna napoleoni süüa, sest mu kõht valutab. Nõnda tahtsin ma öelda. Aga miks ma seda ei teinud? Ainult sinu pärast mitte, puhtpaljalt sinu pärast. Sest esteks ei oska sa selle rahaga üksi kuhugi minna ja teiseks oleks ta selle raha sinu käest tagasi võtnud, see on enam kui kindel. Ning

siis mõtlesin ma: olgu pealegi, vanale maksan teinekord kätte, aga nüüd ei jäta sõpra hädasse. Las saab ometi temagi, kui mina ise ei saa.“

„Me teeme ju pooleks, ega siis muidu,“ ütles Indrek.

„Muidugi pooleks, mis sellest rääkida,“ vastas Tigapuu. „Aga ütle ometi ise: on see õigus, kui ainult pooleks? Või arvad sa tõesti, et vana mõtles, et meie teeme pooleks? Koolipoiss ja koolmeister teevad pooleks? Mina ei usu, et vana tõesti nõnda mõtles. Ta ainult ütles nõnda, sest ta tahtis meid, maksku, mis maksab, riidu ajada, sest see on talle tähtjas. Mis siis viga ilmas elada oleks, kui koolipoisid ja koolmeistrid teeksid pooleks. Näeme meie klassis vähem vaeva kui koolmeistrid, aga kas vana meile ka palka maksab? Või annavad koolmeistrid pisutki omast palgast meile? Ja mis see neil maksaks öelda: „Sähke, poisid, siin on ka teile pisut, sest oleme üheskoos vaeveld ja kannatand; igäuhele natukene.“ Mis sa arvad, et mõni poiss hakkaks nurisema, kui ta saaks pisut vähem kui koolmeistrid? Niisukest lolli pole terves kooliski. Sest koolmeister peab loomulikult rohkem saama kui koolipoiss. Või arvad sina teisiti? Miks sa vaigid?

„Muidugi, sul on õigus,“ oli Indrek nõus.

„Olekski pöörane, kui mitte minul siin õigus pooleks,“ rääkis Tigapuu nagu südametäiega. „Sest ega terve ilm veel pole hulluks läind, et koolipoiss ja koolmeister peaksid ühetasa saama. Näed ju isegi: on keegi päris koolmeister, tähendab — müts peas ja tärn ees, siis saab tema kõik ja koolipoisid ei saa midagi. Terve klass pühkigu suu ilusasti puhtaks, sest koolmeister üksi kühveldab raha tasku. Õigust ütelda, mitte üks klass, vaid mitu klassi korraga, sest koolmeister annab mitmes klassis tunda ja saab mitme klassi eest. Meiega on muidugi pisut teine lugu: mina pole veel päris koolmeister, ei ole veel õiget mütsi ega täрни. Sellepärast ei või sina mitte päris ilma jääda. Ei, seda mitte! Ja kuigi vana seda oleks mõelnd, siis oleks ma ikkagi sulle kas või salaja pisut and. Aga ainult selle tingimisega, et sa oma suu pead. Nõnda oleks mina ta-

litand. Nüüd saad sa muidugi avalikult ja õigusega oma jao, kindlasti. Olekski päris hull mõelda, et sina jääd sootuks ilma, kui raha on sinu enda käes. Aga mis sa siis nüüd arvad, kuupalju sa omast käest mulle annad?"

„Mina arvan, et kui ma kolmkümmend...“ hakkas Indrek.

„Kuidas korraga kolmkümmend?!“ hüüdis Tigapuu vahele. „See on ju pool, aga milleks ma siis sulle seletasin, et koolipoiss ja koolmeister ei või pooleks teha. Ning sa isegi olid sellega nõus. Kust siis äkki kolmkümmend?"

„Sina said ju vanalt nelikümmend ja kui minult kolmkümmend, siis on sul kokku seitsekümmend, minul aga kõigest kolmkümmend,“ seletas Indrek.

„Issand jumal!“ hüüdis Tigapuu suures üllatuses. „Inimene, sa oled rabanduse saanud või sul on südames vill ja peas krees! Sul on lihtsalt oina pea. Terve aja ma aina seletan, kuidas koolmeister saab mitme klassi eest ja kuidas ta koolipoistega punast krossigi ei jaga ja nüüd korraga need nelikümmend! Aga need anti iseenesestki mõista ainult minule kui koolmeistrile, mõistad? Ja mis vana annab koolmeistrile, sellest ei saa poisid nuusutada. Mitte kunagi! Pole saand ega saagi, see on kindlam kui kindel. See oleks vast nali, kui koolmeistrid hakkaksid korraga oma palka poistega jagama! Tähendab, juttu võib olla ainult selle jaotamisest, mis sinu käes. Kui vana oleks taht, et me kõik oleks jagand, milleks andis ta siis see nelikümmend minu kätte? Milleks? Vasta, kui su pea arust veel lage ei ole. Pealegi ütles ta ju mulle selge sõnaga, sina isegi kuulsid: „säh, see on sinule.“ Aga kui ta sinule raha andis, mis ütles ta siis? Tuleta meele, tuleta hästi meele. Ta ütles: „Jaotage ilusasti“. Aga kas ta minule ka rääkis jaotamisest? Rääkis ta? Tavitat seda sõna? Muidugi ei, seda tead sina sama hästi nagu minagi. Aga ütle nüüd isegi: on see ilusasti jaotamine, kui sa pakud koolmeistrile sama palju kui endale? Kolmkümmend kummagile. See on poolitamine, mitte jaotamine. Aga vana rääkis ju jaotamisest,

mitte poolitamisest. Ütle ometi ise, kas vana käskis ilusasti jaotada või ilusasti poolitada?"

„Jaotada,“ vastas Indrek.

„No näed!“ hüüdis Tigapuu võidurõõmsalt. „Aga miks tahad sa siis poolitada, kui vana rääkis selgel sõnal jaotamisest? Ütle parem otseteed: kuupalju sa tõepoolest mõtled mulle anda, nii et ma teaks, kellega mul tegemist,“ küsis Tigapuu ja juhtis Indreku kuhugi suure kivimaja trepikotta. „Enne kui sisse astume, peab asi selge olema. Näed, misuke suur ja uhke maja ning misuke tore trepp, käsipuud ja kõik, aga ikka veel tingid sa mõne näruse kopika kallal. Siitsamast toredast trepist me lähme üles ja siis pahemat, mitte paremat, pea meeles. Teeme ruttu, muidu pärast mõni tuleb, näeb meid siin ja mõtleb jumal teab mis. Linnas pole viisakas seista niisukese uhke maja kajas, kust lai trepp üles läheb. Mine üles või mine uksest välja, ega seista ei tohi, kui ei taha naeruks saada. Ehk olgu siis, et just vihma valab väljas kaela. Aga praegu on kuiv, nii et anna minu jagu siia ja sellega on asi tahe. Ning kui sul veel pisutki on õiguse ja sündsuse tunnet südames, siis annad sa kaks kolmandikku ilusasti mulle ja ühe kõva kolmandiku jätad omale. Ja usu, ühest kõvast kolmandikust saab sinule tuhandeks küll, sest sa oled ju ainult koolipoiss ja alles hiljuti tulid maalt. Pealegi ei ütlegi ma sulle lihtsalt kolmandik, sest see on peaaegu neljandik, mis on veerand, vaid ma ütlen selge sõnaga: kõva kolmandik, mis on tõepoolest kolmandik. Iseasi, kui ma ütleks neljandik, siis muidugi peaksid pisut mõtlema, aga ma ütlen ju kolmandik ja siin pole enam midagi mõelda: kaks kahekümmelist ja tehtud. Täiesti vennialikult jaotatud. Sest ühte pead sa teadma: mina olen juba peaaegu linnainimene, aga kus maainimene saab läbi paarikümne kopikaga, seal olgu linnainimesel rublad taskus. Nii et kui mina ütlen kolmandik, siis on see tõepoolest rohkem kui mina ise saan. Sest mis on minule kui koolmeistrile ja peaaegu linnainimesele need nelikümmend, mis sa mulle mõtled ja lubad anda? Mitte kui midagi. Aga et ma

sinu sõber olen, siis kingin sulle hea mehe poolest viis, nii et minule jääb ainult kolmkümmend viis.“

Indrek oli juba tüdind. Ta võttis raha taskust välja, et Tigapuule anda kolmkümmend viis, kahjuks aga olid rahad kõik kahekümmesed.

„No näed, rahadki on nõnda, et mina saan kaks kolmandikku, sina ühe,“ ütles Tigapuu. „Aga ära karda: mees ja sõna! viis kopikat annan ma sulle teine kord tagasi. Sest mis see viis kopikat õige on, et ma seda ei või ära anda! Sellega ei tee ma midagi. Iseasi sina, sinul on viis kopikat alles suur raha; sellepärast ole mureta.“

Kui Tigapuu oli oma nelikümmend kopikat kätte saanud, õpetas ta Indrekut:

„Nüüd mine siit trepist ilusasti üles ja pahemat kätt uksest julgesti sisse. Sest pole midagi, et nii tore trepp ja nii suur uks, muud kui sisse. Ja pea: sul on kakskümmend. Napooleon maksab kolm, nii et peaaegu seitse napooleoni. Aga teed pead ka võtma, muidu ei saa; ikka teed ka, kui napooleoni. Tead, mis nõu mina annan: telli esteks, ütleme, kolm napooleoni ja üks klaas teed, pista see kinni ja eks sa siis näe. Ühest klaasist teest on kolmele napooleonile küll, kui õieti süüa, usu mind. Nõnda jääb sul veel kaheksa kopikat üle. Sellega tee, mis heaks arvad. Ainult ühte pea meeles: ära liiguta ennast enne, kui mina tagasi tulen, sest ühes tulime uksest välja ühes lähme ka sisse; nii on sõprade viis, muidu arvab vana jällegi jumal teab mis. Nii et otseteed trepist üles, siis pahemat kätt ja kohe suurest uksest sisse, sest väiksemat siin majas ei ole, kõik on samasugused koletised. Ning oota, kuni tulen. Igav seal ei ole: loe ajalehti ja mine vaata, kuidas piljardit toksitakse; ainult hoia, et sul silma peast välja ei pisteta, ma mõtlen — tagasikätt nimelt. Sest pea meeles: mängija ei vaata. See ongi mängu seadus, et mängija ei vaata, pistab sulle silma või suhu. See peab vaatama, kellele pistetakse. Nõnda on piljardimäng. Mängija vaatab ainult palli ja pesa, ma sulle pärast näitan, kui tulen. Ainult oota. Ja nüüd üles!“

Tigapuu saatis Indreku sisse, nagu poleks asi

muidu päris kindel, otsis talle laua äärde koha ja tellis klaasi teed ning kolm napooleoni. Siis ütles ta:

„Tunned, kui mõnus soe. Ja vaata, kui valge! Mis viga siis istuda ja teiste nalja pealt vaadata. Pärast võta veel üks klaas teed ja napooleon ning siis oled sa kurguni täis. Sind kaasa võtta ma ei saa, sest sul pole raha. Kahestkümmest ei saa seal midagi, kuhu mina lähen. Pealegi, sa pole veel harjund, siin on sul parem, tingimata. Ainult ära ennast enne liiguta, kui ma tulen.“

Nõnda läks Tigapuu.

VI.

Indrek sõi ja jõi ja luges ajalehti, aga Tigapuu ei tulnud. Indrek sõi ja jõi veel kord, aga Tigapuu ei ilmunud ikkagi. Siis läks Indrek vaatama piljardimängu, aga ka nõnda ei tulnud Tigapuu, nagu oleks temaga juhtunud mõni õnnetus. Indrek sai rahutuks, lõpuks hakkas tal süda valutama. Ehk vedas Tigapuu ta lihtsalt sisse: pani ta siia ootama ja ise ei mõtlegi tagasi tulla, läks juba ammugi koju ja irvitab seal.

Pool üheteistkümneks oli Indreku kannatusel lõpp; ta ajas palitu selga ja läks, omal süda kipitas sees. Sest mis siis, kui Tigapuu ometi siia tagasi tuleb ja teda siit eest ei leia? On see seltsimehelik? Kas ei lubanud ta oodata? All trepikojas, kus nad raha pärast nii kaua kaubelnud, jäi ta seisatama, et ehk tuleb Tigapuu ometi ükskord. Aga ei, Tigapuu jäi ikkagi tulemata. Polnud parata, pidi üksi koju minema. Ja kui ta nõnda läks, oli tal äkki tundmus, nagu kõnniks ta täna esimest korda siin linnatänaval. Ainult tänavanurgal laternat nähes, mille tuld piiras nagu mingisugune aupaistus, tuli tal meelde, et seda aupaistusega tuld on ta juba varemalt näinud. Millal? Ah jaa! See oli siis, kui naeratas talle see võõras tüdruk seal avatud uksele. Veel praegu hakkas Indrekul sellest naeratusest soe, niisugune oli olnud see naeratus.

Hoovivärav oli kinni. Paraadukse avas kõlistamise peale Kopfschneider.

„Tigapuud ei ole?“ küsis ta.

„Ei ole,“ vastas Indrek ja küsis: „Kas ta koju pole tulnd?“

Lätlane eitas ja ütles:

„Teid kästi üles minna.“

„Mind üksi?“ küsis Indrek.

„Teid mõlemaid Tigapuuga.“

„Aga teda ei ole ju veel,“ ajas Indrek vastu, et pääseda tüütavast ülesminekust.

„Siis minge üksi, muidu ei või,“ ütles lätlane. „Peab kohe minema.“

Nõnda läks Indrek üles, ilma et oleks võtnud palitutki seljast. Aga täna trepp enam ei lõhnanud, nagu oleks vahepeal kes teab kui palju aega kulunud. Oli ainult päris harilik rautatud puutrepp, mis astudes kolises, muud ei midagi. „Tähendab, alati ei lõhna,“ mõtles Indrek. Millal aga härra Mauruse trepp lõhneb nagu poega leinav õpetajaproua, seda sai ta alles hiljem teada.

Direktor oli juba voodis, eesriide taga.

„Teie, Paas ja Tigapuu?“ küsis ta, kui Indrek sisse astus, ja kuuldes et see üksi, ütles ta: „Tulge siia, tulge lähemale.“

Indrek astus eesriide tagant välja, mis teda direktori silmade eest varjas.

„Veel lähemale,“ käsutas direktor ja, kui Indrek viivitas, pidades eesriidega eraldatud ruumi nagu pühamaks paigaks, kuhu tema jalg ei tohi astuda, ajas härra Maurus enda asemel poolistukile, patsutas käega vaibale, nagu peaks Indrek sinna istuma ning sundis: „Ligemale, ikka ligemale! Kuis ma siis teiega räägin, kui te nii kaugel seisate ja ise olete nii pikk, et minu vanad silmad teie nägugi ei ulatu seletama.“

Indrek astus eesriide taha ja mõtles süngijalutsi juures peatuda. Aga ka sellest oli direktorile vähe. Ta kutsus Indreku veel lähemale. Ja lõpuks sündiski see, mida poiss oli kartnud: direktor laskis ta enda juurde süngiäärele istuda ja, kui see seda väga areldi tegi, lausus ta: „Julgemini, julgemini! Pöörake silmad siia poole. Soo, nõnda!“ Direktor ise oma käega seadis poisi pead. „Ja nüüd hingake mulle vastu,“ käskis ta. Ning kui Indrek oli seda korduvalt teinud, ütles direktor naeratades: „Puhas, täiesti puhas, nagu tuleks noore neiu suust. Ainult noored neid hingavad nii puhtalt, neitsid nimelt, teised mitte enam.“

See kõne direktori suust oli nii imelik, et Indrek pööras millegi pärast silmad kõrvale. Direktor hakkas selle peale naerma ja naerdes ütles ta:

„Ka teie olete nagu mõni noor neitsi, süüta ja puhas. Seda ma nägin kohe, aga härra Maurus peab ikka proovima, ikka proovima, kui keegi ühes selle Tigapuuga välja läheb. Sest Tigapuu, see pole enam neitsi, temal pole enam niisuke hingedõhk kui teil. Mitte sugugi niisuke. Oo, tema hingedõhku ma tunnen! Tema riietelgi on teine õhk, kui ta väljast tuleb. Teil on veel maa ja metsa hõngu, seda on teil,“ kiitis direktor ja pani esiti käe Indreku põlvele, kuna ta pärast katset tegi tema kätt silitada. Siis tõusis Indrek püsti.

„Ah jaa, warten sie, warten sie!“ ütles direktor nüüd. „Mis ma tahtsin küsida.“ Ta pani käe silmade ette, nagu mõtleks ta, aga Indrekule näis, nagu vahiks ta teda läbi harakil sõrmede. Natukese aja pärast ütles ta: „Õige! Aga kus on siis Tigapuu? Miks te mulle temast midagi ei räägi? Ma saatsin ju teid kahekesi. Kus tema on?“

„Teda ei ole,“ vastas Indrek.

„Kuis ei ole? Kus ta siis on?“ päris direktor. „Kas te siis ühes ei olnud?“

„Ei,“ vastas Indrek. „Tema läks ära.“

„Kuhu? Kuhu ta läks?“

„Ta ei öelnud kuhu.“

„Aga raha? Raha andsin ma ju teie kätte.“

„Minule jäi kakskümmend, tema sai nelikümmend,“ seletas Indrek.

„Teie suur loll!“ hüüdis direktor, aga tema hääles ei tundunud ei meelepaha ega etteheidet, vaid ainult nagu nalja ja naeru. „Selleks ma ju andsingi raha teie kätte, et ta kuhugi ei saaks minna,“ rääkis härra Maurus. „Selle neljakümnega, mis ta minult sai, poleks ta kuhugi läind. Aga nõnda oli tal kaheksakümmend. Jah, kaheksakümmend,“ kordas direktor ja ütles siis: „Aga sedagi on vähe, et sinna minna. Ta pidi veel kusagilt saama. Kas ta ehk teilt ei küsind või laenand? Muidugi küsis ta, ma näen seda teie näost. Tema küsib kõigi käest, ka härra Mauruse enda käest küsib, see on

Tigapuu viis, et ta raha küsib. Teil oli ju veel pisut järele, oli ju. Härra Maurus ütles küll, et andke kõik tema kätte, tema kirjutab raamatusse; aga noor inemine ei usu vana Maurust, noor usub ikka noori, mitte vana. Nõnda siis tuleb üks noor ja küsib, tuleb teine ja küsib, tuleb kolmas, ning siis ongi juba meie noorel raha otsas. Mis ta teile panti pani?“ küsis direktor äkki. „Tema paneb ju ikka midagi panti, ükskõik, on need asjad tema või mõne teise omad. Sest tema on hull inemine. Teie ise nägite esteks all. Tema ütleb: „Härra Maurus polnud kodus“ — ja siis kohe: „Härra Maurus magas.“ Aga härra Maurus on ikka kodus ja härra Maurus ei maga kunagi. Aga ega te talle palju annud? Mitte kõike oma raha? Kui annate, ärge andke kunagi kõike, ärge andke kunagi palju. Aga kõige parem: kui tahate Tigapuule raha anda, siis tulge tasakesi härra Mauruse juure ja ütelge temale nelja silma all — unter vier Augen, verstenen sie — et härra Tigapuu tahab omad raamatud, tekid ja padjad panti panna; kuipalju võin ma nende eest anda? Sest need raamatud, tekid ja padjad polegi ehk tema omad, vaid on kellegilt laenatud, sest tema omad tekid ja padjad on ehk juba pandimajas. Nõnda peab tegema. Muidu annab noor inemine teisele noorele ikka liiga palju...“

Pika rääkimise tulemuseks oli see, et Indrek jutustas puhtsüdamlikult niihästi rahalaenamise, samuti ka Karskuses käimise.

„Ma ju ütlesin kohe, et Tigapuul pidi rohkem raha olema!“ hüüdis direktor võidurõõmsalt. „Härra Maurus tunneb oma Tigapuud! Aga et teie temale korraga terve rubla laenate, seda poleks ma uskunud. Pikkust ikka see vanajumal teile on annud, kui ometi seda va arunatukest ka tuleks. Aga pole viga! Küllap tuleb ka aru! Tigapuud õpite varsti tundma, misuke kelm tema on. Sest et ta kelm on, selleks vana härra Mauruse sõna. Aga muidu on ta aus ja truu, mitte nõnda, nagu mõned teised siin — lihtsalt kelmid ja muud midagi. Nii et hoidke end nende eest. Tigapuu vähemalt ei varasta, aga teised lähevad ka vargile. Sellepärast

peab rumalamaid hoiatama, sest teie olete nüüd juba targem, olete oma rublast ilma. Aga mis peab härra Maurus temaga tegema, kui tal on vaesed vanemad ja rikas onu, kes ausasti maksab ja palub: „Võtke mis võtate, aga ärge tehke noort inimest õnnetuks.“ Siit te näete, kui raske on minusugusel vanal hulga poiste direktor olla. Saadetakse sulle mõni Tigapuu kaela ja see tahaks kõik su poisid Tigapuudeks teha. Aga isad ja emad, onud ja tädid tahavad, et härra Maurus teeks nende poistest tudengid, kes ei pandiks oma raamatuid, tekka ja patju. Aga Tigapuu pandib ja õpetab ka teisi pantima. Hea veel, kui omad, aga võib ka teiste omi. Sest miks mitte ka teiste omi, kui rubla antakse ja kui omal midagi pantida ei ole!“

Direktor naeris heasüdamlikult. Ka Indrek katsus kaasa naerda, sest ta püüdis end vastu tahtmist uskuma panna, et temaga heidetakse halba nalja.

„Nüüd võite minna,“ ütles direktor lõpuks. „Aga hoidke seda endale, mis meie kahekesi rääkisime. Härra Maurus usaldab teid, sellepärast räägib ta nõnda. Teie olete juba suur ja pikk, teil on inemise aru peas. Maal on veel ausaid inemisi. Olete kuulnud, kui ausad olid meie esivanemad? Nad valisid omale kuningad ja saatsid nad siis sakste juure lossi, kus nad kõik ära tapeti. Nii ausad olid meie esivanemad ja nõnda jäime ilma kuningata ning oleme seda tänapäevani. Aga siis saime Vene keisri varju alla, minu kool sai ka, — ja nüüd olemegi tema varju all, muidu oleks saksad härra Mauruse kooli juba ammugi kinni pannud... Nii siis — hääd ööd, hääd ööd! Minge magama, minge kohe magama.“

Millal Tigapuu ilmus, seda Indrek ei teadnud, sest tema magas ülal Siberis, Tigapuu all. Aga järgmisel hommikul püüdis ta kohe Indreku kinni, tõmbas ta hõlmapiidi kuhugi tühja klassi nurka ja ütles:

„Miks sa mind ei oodand?“

„Ma ju ootasin küll, aga sa ei tulnd ju,“ vastas Indrek.

„Oli see ka mõni ootamine, ainult kella poole üheistkümmeni. Aga ise tahad olla sõber. Mina jooksen

Karskusse, sind ei ole! Jooksen välja, et ehk oled väljas, jalutad värskes õhus, aga mitte midagi. Käin, vahin, piilun, aga mis ei ole, see ei ole. Usu või ära usu, aga see on esimene kord minu elus, kus mul on niisuke sõber. Ja selle viisin ma juba peaaegu esimesel päeval oma rahaga üle jõe. Ükskõik et maksin ainult kopika, aga iseenda eest pidin sinu pärast teise kopika maksma ja see on juba kaks kopikat ning kaks kopikat pole enam üks. Ja selle eest sain ma nüüd vanamehe käest peapesu. Ehk kui see jääks sellega, aga ei, hakkab täna tingimata uuesti, mina teda tunnen. Muidugi, sinugi vastu siunas ta mind, eks?“

„Ei,“ vastas Indrek sõnakehvalt.

„Mis sa tühja lorised!“ hüüdis Tigapuu. „Tema siunab mind ju kõigi uute vastu, sest et mina kaitsen uusi, kaitsen ja vastutan nende eest. Rahast küsis muidugi?“

„Rahast küsis,“ kinnitas Indrek.

„Sa ütlesid, et tegime ilusasti pooleks?“

„Ei, vaid ma ütlesin, kuis asi tõesti oli,“ seletas Indrek. „Milleks valetada.“

„Inimene, sa oled tõesti hull!“ karjus Tigapuu. „Sind ei või ka põrmugi usaldada! Jumala eest, siga ja muud midagi!“

„Kuis nii?“ küsis Indrek äkki tõsiselt, peaaegu kurjalt.

„Ta küsib veel!“ hüüdis Tigapuu. „Mis siis veel muud kui siga. Siga, kes teiste peale keelt kannab! Nuuskur! Nüüd ma alles mõistan õieti, miks vana esteks raha sinu kätte andis. Sa oled ju Lible ja Kopfschneideri paarimees.“

Viimased sõnad rääkis Tigapuu Indrekule juba kuklasse, sest see oli pahaselt ümber pöördunud, et klassist välja minna. Aga enne kui see sai sündida, haaras Tigapuu tal käsivarrest kinni ja ütles:

„Kuhu sa jooksed, kui sa aus mees oled! Tule siia, seletame asja ära.“

„Minul pole midagi seletada, jäta mind rahule,“ viskas Indrek üle õla tagasi ja tahtis oma minekut jätkata.

Nüüd haaras Tigapuu tal veel kõvemini, peaaegu vihaselt käsivarrest kinni, aga siis sündis midagi, mis oli vististi ootamatu mõlemale poolele. Kui Indrek seda hiljem tagant järele meelde tuletas, siis ei võinud ta öelda, oli see sündinud meelega või kogemata. Nimelt silmapilgul, kus Tigapuu kõvemini tal käsivarrest kinni haaras, tegi tema kärsitu või vihase liigutuse, nõnda et labakäsi käis Tigapuule vastu nägu.

„Kurat!“ möirgas Tigapuu. „Mida siis see peab tähendama? Kaklema, mis? Minuga kaklema? Minule, Tigapuule, vastu nägu? Jalamaid palu andeks ehk...“ Tigapuu oli juba ukse pool ees ja sulges tee.

„Saad veel, kui mind rahule ei jäta,“ vastas Indrek vihaselt. Aga järgmisel silmapilgul sai ta rusikaga hoobi lõua alla ja ta oleks seljaga vastu seina prantsatanud, kui mitte käsi poleks ebateadlikult laualt tuge otsinud, kust juhuslikult pihku jäi lahtine klapp, nagu neid igas klassis nii mõnegi laua küljes leidus. Ühes selle lahtise klappiga mütsatas ta ikkagi vastu seina. Põrutusest ja vihast lõi tal silmade ees kirjuks ja, kui Tigapuu talle uuesti lähenes, valas ta temale kättejäädud lauaklapiga otseteed pähe, ilma et endale oma teost aru oleks andnud. Tigapuu langes maha nagu niidetud ja jäi lamama. Juustesse ilmus veri, kust valgus näole. Indrek seisis, nagu oleks ta ise selle riistapuuga pähe saanud, mida ta ikka veel käes hoidis. Äkki tormas ta klassist välja. Ta ei teadnud, kuhu minna või mis teha, tahtis ainult tormata, joosta. Vististi oleks tema jooks lõppenud ülal direktori ukse taga, kui mitte juhuslikult teele poleks sattunud härra Ollino, kes ta kinni pidas ja rahulikult küsis:

„Mis on? Mis on juhtunud? Teil pole ju nägu ees ollagi.“

„Lõin Tigapuu maha,“ vastas Indrek ja purskus ise ei tea miks nutma.

„Miks? Kus? Millal siis?“ päris Ollino.

„Praegu . . . seal . . . klassis,“ vastas Indrek.

Nad läksid õnnetusepaigale. Kohutav teade käis kulutulena läbi ruumide ja uudishimulikke nägusid

sadas kui vihma kokku. Õnneks kõlises samal silmapilgul kell ja Ollino käratas poistele:

„Sööma! Silmapilk! Et ma ainustki nägu enam ei näe!“

Nõnda olid nad varsti kahekesi ja läksid klassi, kus pidi lamama mahalöödud Tigapuu. Aga see istus juba pingil, just seal, kus puudus klapp, ja pühkis näolt verd.

„Hoidke uks kinni, et keegi sisse ei pääse,“ ütles Ollino Indrekule.

„Kuradi tõbras, löi teine lauaklapiga pähe, selle katkisega,“ vandus Tigapuu. „Olen vanale küll öelnud, et laudad peaks laskma ära parandada muidu võib õnnetus juhtuda, seal ta nüüd on. See, siga, ei oska ju veel õieti kakelda, kohe klappiga. Ja vist serviti, sest muidu minu pea ei karda...“

Kuuldes Tigapuud nõnda rääkivat, kui Ollino tema vigastust vaatles, kadus Indrekul hiljutine hirm ja haledus jäljetult ja tal tõusis tundmus, et ta võiks Tigapuule ka tulevikus millegagi pähe valada, kui aga oleks paras juht. Aga samal silmapilgul välgatas mälestuses kuski kaugel haljas kartulipõld ja seal aietas maas värskel mullal keegi vana naine ning eemal seisis mingisugune mossitav poiss — suur ja tugev, suurem ja tugevam kui Indrek.

„Minge kastke see pesuköögis külma veega märjaks,“ ütles Ollino ja pistis Indrekule oma taskuräti pihku. Nõnda hajus kauge nägemus ja algas jällegi tegelik elu. „Ruttu!“ hüüdis Ollino talle järele, lisades juurde: „Ja mitte kellelegi sõna, mõistate!“

„Mõistan!“ vastas Indrek ja ruttas mööda koridori pesuköögi poole. Aga seal ootas teda Lible paari teiega, kes kõik põlesid uudishimus.

„Mis seal on?“ pärisid nad. „Kellega see on? Milleks see rätik?“

„Et küsijal suu siduda,“ vastas Indrek ja ruttas tagasi.

„Suur loll!“ hüüdsid poisid talle järele.

Klassis uuris Ollino Tigapuu pead.

„No mis on?“ küsis see.

„Tõepoolest vist pisut serviti läind,“ arvas Ollino. „Pikk punane triip.“

„Seda ma arvasin kohe, sest ega lapiti mind nõnda maha võta,“ ütles Tigapuu. Indrekut nähes ütles ta: „Tola, siis kohe serviti. Ega see ometi oina pealuu ole. Sa ei mõista ka põrmugi nalja.“

Härra Ollino püsis sootuks rahulikuna, nagu oleks tegemist päris hariliku asjaga. Ainult, kui ta oma valkjate, kivinenud silmadega Indrekule otsa vaatas, oleks seal nagu midagi pisut helkinud. Ja Indrekule tundus, nagu polekski see helk väga halb. Ta mõtles nagu midagi öelda, aga samal silmapilgul kisti uks lahti ja direktor astus sisse. Nähtavasti oli talle juba sõna viidud.

„Mis siin on?“ küsis ta Ollinolt.

„Pole midagi,“ vastas see rahulikult. „Paas ja Tigapuu hullasid ja Tigapuu kukkus oma pea vastu lauaserva veriseks, muud midagi. Tühine asi, väike kriimustus.“

Aga direktorit see seletus ei rahuldanud, ta nõudis täiendavaid teateid. Need andis Tigapuu niisuguse täpsuse ja tõenäolisusega, et direktor pidi teesklema, nagu usuks ta, mis räägitakse. Aga kui tunnid olid juba alanud, kutsuti Indrek klassist välja direktori juurde.

„Teie olete ainuke aus inemine, kes mulle tõtt räägib,“ algas härra Maurus. „Teised kõik valetavad. Ka härra Ollino valetab, tema ka; ainult tema teeb seda hea pärast, ainult hea pärast. Sellepärast ütelge nüüd teie mulle, mis teil hommikul Tigapuuga oli, sest et teil tõesti midagi oli, seda teab härra Maurus päris kindlasti. Kuidas sai Tigapuu pea veriseks?“

Indreku süda lõi värisema. Mitte et ta oleks kartnud oma tegu üles tunnistada ja, kui vaja, selle eest ka karistust kanda, vaid hoopis midagi muud valdas tema meeli. Kui Ollino ja Tigapuu hoiduvad ehk tõepoolest kokku ja varjavad vana eest sündmuse tõsist käiku ning kui tema ta ometi välja lobiseb, milleks peab siis seda nimetama? Kas ei ole see tõesti juba pisut keelekandmine või peaaegu nuuskimine, nagu teeb seda

mõni Lible või Kopfschneider, kes piiluvad pesukojas, uste taga, läbi lukuaugugi, et siis tuhatnelja direktori juurde joosta rääkima? Indrekul tundus lõpuks ainukesel lohutusenägemisel asi puutub ju isiklikult temasse ja iseendaga võib ta teha, mis tahab. Teised võivad salata, kui nad tahavad, tema ise ei salga.

Nõnda otsustas ta ja jutustas direktorile kõik, et saaks kogu jandist ükskord ometi lahti.

„Ma mõtlesin kohe,“ lausus direktor, kui Indrek oli lõpetanud, „et kuis siis hullamisega, sest Tigapuu ei hulla ju, tema läheb kohe kaklema. Aga ma ei saa ikkagi veel aru, miks te siis kohe nõnda vihastasite, teil on ju nii hääd silmad.“

„Ta sõimas mind,“ ütles Indrek, kes oli tahtnud sõimusõnad maha vaikida.

„Seda ma usun,“ rääkis direktor. „Tema on kange sõimama. Kohe — keelekandja, pealekaebaja, nuuskur, äraandja! Mis ta teile ütles?“

„Kõike seda ütles ta mulle,“ lausus Indrek vastu tahtmist.

„Ah juba kõike seda!“ imestas direktor nagu üllatatult ja uudishimulikult. „Ega te ometi temale öelnud, mis meie isekeskis rääkisime? Olete teie küll rumal! Pidage meeles: vaikida, vaikida, vaikida! Vaikige üks kord, vaikige kaks korda, vaikige kolm korda, vaikige kui hull, nõnda peate teie vaikima härra Mauruse majas, sest muidu kõik hakkavad teid sõimama, nagu sõimas teid Tigapuu. Ja ütelge nüüd ise, mis võib härra Maurus sinna parata, kui terve kool hakkab teid nõnda sõimama. Mis võin mina vanainemine selle noore hulga vastu. Aga teinekord olge ettevaatlikum; lauaklapiga ei tohi lüüa, liiatigi kui mõtlete serviti, sest nõnda võite inemise maha lüüa ja Siberisse minna. Mitte meie Siberisse, mis ülal, vaid sinna teise, mis kaugel. Õnneks oli seekord Tigapuu pea, see on kõva, see on väga kõva, see oli teie õnneks. Jumala tahtmine, et Tigapuu pea. Kõigil inemistel pole Tigapuu pead; sellepärast ikka ettevaatlik olla, ikka ettevaatlik! Aga sest pole midagi, et ta teid sõimas, sest teie pole miskit kurja teind, olete aidand mul ainult kooli valitseda. Sest kuidas peab

„Ei noh, sina oled siiski täismees!“ hüüdis Tigapuu raha nähes. „Kakle, mis kakled, aga sõprust ära sureta! Kutsu silmapilk Jürka.“

Kui see tulnud ja raha ning tarvilised juhatused saanud toodava õlle, saia ja suitsuvorsti, nimelt just suitsuvorsti kohta, jäid Indrek ja Tigapuu kahekesi.

„Vana on sind esteks pinninud,“ ütles Tigapuu. „Ega sa meid ära annud?“

„Ei,“ valetas Indrek. „Aga tema nähtavasti ei usu meie seletust.“

„Muidugi ei usu,“ ütles Tigapuu. „Tema ei usu midagi, räägi nii või teisiti. Tema on õpetajaks tudeerind, sellepärast. Õpetajad ei usu ükski, sest nemad peavad piibelt õppima ja piibel ei ole tõsi. Oled sa seda enne kuulnud, et piibel ei ole tõsi?“

Ei, seda polnud Indrek veel mitte kuulnud.

„Noh, siis kuuled seda minu käest esimest korda,“ ütles Tigapuu. „Minule seletas Timusk, sest temal on need asjad selged kui vesi. Nii et sõbra poolest olgu ka sinul teada: piibel on vale ja võlts ja kui õpetaja teda kangesti õpib, siis ei usu ta varsti enam mitte kui midagi. Tõtt ka enam ei usu, sest tema arvab, et tõtt ei olegi enam olemas, kui piibel ei ole tõsi.“

„Kuis ta siis õpetajaks hakkab, kui ta ei usu?“ küsis Indrek huvitatult, sest olgugi et Tigapuu seletused tundusid talle ennem haigest peast tõusnud sonimisena kui tõena, ometi tahtis ta seda küsida.

„Hakkab muidu niisama, hakkab ilma usuta, kui aga hea suuvärk. Usu või ära usu, peasi et oskad enese ilusasti välja rääkida. See on elus kõige tähtsam, seda pead sa teadma. Sellepärast õpitaksegi jutlust ütleva — et oskaks ennast välja rääkida, nagu mina täna vanale. Lasin kui piiblist! Kui mina kord tudengiks saan — ja seda saan ma kindlasti — siis hakkama õpetajaks, sest mina oskan...“

Jürka jõudis oma kandarniga pärale ja sellepärast polnud Tigapuul enam aega oma lauset lõpetada. Esimesele pudelile, mille Jürka lauale pani, lõi ta kohe paar korda peoga põhja alla ja sai nõnda temalt korgi

kätte. Ta tõstis pudeli suule ja jõi. Siis vaatas teda vastu valget, ulatas Jürkale ja ütles:

„Sinule toomise eest! Sakuskat ka,“ lisas ta juurde ja andis Jürkale saia ning vorsti. „See on vaikumise eest. Ja valva, et vana ootamata ei tuleks. Mõistad!“

„Saab tehtud,“ vastas Jürka, kui oli siinsamas pudeli tühendanud ja suupisted tasku toppinud.

Tigapuu sõi suure isuga. Süües ja juues tal tuju aina tõusis. Ja jutt võttis hoogu, nagu hakkaks tal õlu pisut pähe.

„Ühte pead sa teadma,“ rääkis ta, „sinu päästis ainult see katkine laud, muidu oleks ma su tuimaks lõõnud. Sest ainult jõud ei aita, peab oskama kakelda. Kaklemine on suur kunst, väga suur! Aga sinust võiks asja saada, jumala eest, ainult jooma peaksid õppima. Siis võiksite kahekesi kas või vaksalitäie välja lüüa. Ja seda pead sa teadma, et kui ma täna oleks täis olnud, siis poleks see lauaklapp mulle midagi teind. Jumala tõsi, mitte midagi! Purjus pea peale ei hakka miski. Anna või terve lauaga pähe. Ainult jalgel võtab pisut tuikuma, see on ka kõik. Isegi Ollino ei tihka mind hästi puutada, kui olen parajasti täis. Aga teistega — muudkui natist kinni ja tuuseldab. Vana näitab ja Ollino tuuseldab, sest vana ise kukub näpuga lükkamisest ümber. Tema karjub ainult, karjub ainult suure häälega, nagu ütleks teine jutlust. Aga sest pole midagi, et karjub. Karju sama suure häälega vastu ja tee mõni aken uulitsa poole lahti, seda ta kardab ja juba lasebki teine jalga. Häbeneb, sest see on tema kool, mitte sinu ega minu. Igaüks häbeneb oma kooli pärast. Sest kool pannakse kinni, kui kõik nii suure häälega karjuvad. Kui vana ükski karjub, sest pole midagi, sest tema on direktor ja direktoril peab suur hääle olema, muidu ei saa ta ju juhatada. Väikse häälega ei saa juhatada. Minul on ka suur hääle, kui ma klassis juhatan. Sa peaksid mind siis kuulma. Aga mõtle ometi ise, mis oleks, kui kõik hakkaks karjuma, nagu oleks nad direktorid ja juhataks! Kool pandaks kohe kinni. Jalamaid! Sellepärast siis, kui tahad, et vana kardaks, hakka karjuma, nagu oleks sina direktor, mitte tema. See olgu sulle

sõpruse poolest õpetuseks. Aga ühte pead sa meeles pidama: niipea kui ilmub Valge, siis pea lõuad, sest kui tema juures karjuma hakkad, ei lausu ta sõnagi, vaid teeb sulle kohe ühe ära. Ja tead, kui juba tema sulle ühe ära teeb, siis teist sa enam ei taha, niisugune on tema tegemine. Aga muidu on ta sõbramees, nagu tänagi. Head inimesed on ikka nõnda, nemad karjumist ei salli. Iseasi kaklemine, seda võib vaikselt. Sina oled ka hea inimene, hea südamega, sest ega sa muidu kohe lauaklapiga, nii et oled korruga tuim. Õige ta ongi! Mis sa ikka tühja jändad, kui oled hea inimene. Vana on teisiti, tema närib sind päevade kaupa. Ikka: „Kas on härra Maurusel õigus, kas on?“ Aga, armas inimene, kui sa ise tead, et sul õigus, milleks siis veel teistelt küsida. Mina ei küsi kunagi, kui mul on õigus, aga vana küsib. Hirmus tüütu! Sest mõtle ometi, kuhu see meid viiks, kui me aina üksteiselt küsiks, kellel on õigus. Parema rüüpa oma pott õlut ja pista nael või pool suitsuvorsti peale. Hoopis teine küsimus, kumb võitis. Aga seda ei küsi vana kunagi. Ja tead miks? Tema ei võida kunagi, mitte kunagi. Sest kuis võiks ta meid võita? Koolist välja visata? Aga on see siis võit? Isegi sellest poleks tal võitu, kui ta minu välja viskaks, sest siis jääks ta oma rahast kindlasti ilma, mis ma talle kahe viimase aasta eest võlgnen. Olen ma aga siin edasi, siis ehk maksab onu viimaks, kui ma õppima hakkan. Ja seda ma võin ometi. Seda teab vana ja sellepärast pole tal kuidagi võitu loota, võib ainult oma rahast ilma jääda. Samuti ka meil kahekesi. Noh, täna võitsid sina, kindlasti sina, aga kes nüüd sööb ja joo? Kas sina? Ei, vaid mina, sest mina kaotasin. Ikka sööb ja joo see, kes kaotab, nii et üks saab võidu, teine söögi ja joogi. Sest milleks peaks see sööma ja jooma, kes sai võidu juba niikui-nii! Tema vaatab pealt, kui teine sööb ja joo. Nõnda on ilmas seatud. Kel õigus, see peab sööma, ja minul on täna kahtlemata õigus, sest oma sõpru ei tohi ära anda, see on kindlam kui kindel. Aga see on äraandmine, kui keegi lubab oodata ja ometi ei oota. Iseasi, kui pole sõber. Siis ära oota. Aga kui oled juba kord

sõber, siis peab ootama, liiatigi kui ei tea, kus sõber on. Tead sa, kus ma olin? Ei? Aga vana teab, nuusutab ja teab. Nii kui nina juure pistis, kohe karjuma: „Sinder, sa tuled tüdrukute juurest!“ Tema tunneb seda lõhna, oo, see vana tunneb! Tahad, ma võtan su teinekord kaasa? Aga ma näen juba su näost, et sa ei taha. Hea siis küll, ega ma peale ei käi, sest seal on raha vaja. Aga vana juttu selles asjas ära usu, tema hirmutab muidu. Tema hirmutab ja kohutab ikka muidu. Näituseks minugagi. Tema hoiatab poissa minu eest, ütleb, mina olla sul ja jumal teab mis. Aga mis olen ma teind? Ainult ühelt või teiselt pisut raha laenuks võtnud. On siis inimene sellepärast kaabakas, et ta laenab? Aga siis on ju see, kes laenu annab, ka kaabakas, sest ega mina ometi muidu võtta ei saa, kui teine ei anna. Eks ole nii? Räägin ma tõtt? Aga peaasi on ju, et laen ära maksetakse. Ja mina maksan omad laenu. Las ma aga saan tudengiks, siis maksab onu kõik mu võlad. Aga mis veel kindlam: las onu sureb ära, siis saan mina tema ainukeseks pärijaks ja maksan oma võlad. Sina saad siis ka oma rubla kätte. Ja see sünnib varsti, sest onu on suhkruhaige. Tead, mis see on? See on see, et kõik muutub suhkruks, kõik, terve onu, ja siis tuleb surm. Sest kuis sa veel elad, kui oled üleni suhkrust, suhkur on ju surnud. Nii siis — niipea kui onu muutub üleni suhkruks, maksan mina oma võlad. Seni hoiatate tekk ja padi alles, pandimajasse ära neid vii ja teistele ära müü. Esiotsa pole sul neid veel tarvis, sest külmad ei tule niipea, ei tule võib-olla enne jõuluid, nii et nad seisavad sul jõude ja on ennem tülikas kui kasuks. Sellepärast võiksid nad esiotsa minule magada anda, nii lihtsalt sõbramehe poolest. Mitte et mina neid sinult tagasi tahaks, seda mitte, sest tekk ja padi jäävad endiselt sinu omaks, ainult et mina magan nendega. Peaks aga külm tulema, siis on teine asi. Seks ajaks saab ehk minu pea juba terveks, võin ta kas või puupakule panna, aga nüüd on teiste ees pisut piinlik — haige pea ja patja ei ole. Pealegi tahtsin veel sulle midagi öelda, sel korral unustasin. Minul on ju üks imelik pea, tema ei hoiatada midagi kinni,

niisuke on ta. Kuipalju olen ma pidand tema pärast kannatama! Lihtsalt kole! Aga mis teha, pea ju otsast ära ei käi, et keeraks uue asemele. Nõnda see siis sündiski, alles pärast tuli mul meele, kui polnud enam midagi parata. Tahtsin sulle juba eile öelda, aga unustasin ka eile, nii et alles täna teen seda. Iseenesest on see muidugi üsna tühine asi, liiatigi kui mina nendega edasi magan, nagu ma polekski neid panti pand. Õieti polegi tekk ja padi päriselt minu omad, kui asja peale hästi piinlikult vaadata, sest mina sain nad kellegilt teiselt — ka pandiks, sest muidu poleks ma neid milgil teel vastu võtnud — see on minu mood. Kui pandiks, siis küll. Aga kui nüüd see teine tuleb oma panti välja lunastama, siis pean ma talle ometi ütlema, kus tema tekk ja padi on. Või arvad sina, et ei? See oleks pettus, sest ma ju tean, kus tema asjad on. See oleks peaaegu vargus ja vargaks võidakse pidada sind, sest see mees ütleks, kindlasti ütleks ta: „Ära võta võõrast varandust panti, sest võõra vara pantivõtmine on sama hea kui varastatud asja ostmine: asi võetakse sinult ära.“ Kui vana sellest kuuleb, saan mina muidugi oma jao, aga asjad on sul ikkagi läind, nii et parem on, kui sa oma sõpra sisse ei veagi. Nõnda siis ei kaota sa kuigi palju, kui sa nad minule praegu magada annad, olgugi nad tõelikult sinu omad. Sest et ma nende pealt sinu käest rubla sain, seda ei salga ma kunagi... Sellest sa nüüd näed, mis võib pea inimesega, üks pea mitme inimesega teha, kui ta midagi ei mäleta. Sellepärast hoiä, et sa enam lauaklapiga kellegile pähe ei löö. Ja ära lase ka endale pähe lüüä. Sest kui inimene mäletab, siis ei hakka ta ometi võõraid asju pantima või ta on püsti hull. Õige! Nüüd tuleb meele: selle teki ja padja sain ma siis omale magada, kui omad pandimajasse viisin. Just nõnda! Homme või tunahomme toon nad sealt ära ja siis pean niikuinii võõrad tagasi andma. Sellepärast siis, kui sa ei taha võõraid asju pantida, harjuta meelespidamist, see on kõige tähtsam. On niisuke kunst, mis kasvatab meelespidamist — mnemoonika! Seda peab aegsasti õppima. Kui sa kusagil seda sõna näed, siis tea, see ongi seesama. Kõvendab

mälu! Minul on ta kole nõrk! Tõenduseks võõras tekk ja padi Siberis sinu asemel. Tahad minna neid kohe tooma? Võib ka kohe. Jah, menmoonika, mnemoonika, pea meeles!“ hüüdis Tigapuu järele, kui Indrek läks tekki ja patja tooma, sest äkki tundis ta, et mida varem ta neist vabaneb, seda parem.

VII.

Sekeldused Tigapuu ja direktoriga mõjustasid Indrekut kahtepidi — teda ennast isiklikult ja tema vahekordi teistega. Tahes või tahtmata ta oli pidanud heitma pilgukese neisse oludesse ja inimestesse, kus keskel tal tuli elada ja teotseda. Ta hakkas aimama, et kui ta ei tahtnud sattuda igasugusesse tühjähja ega raisata oma viimseid väheseid nii hädatarvilikke kopikaid, siis ta pidi hakkama talitama teisiti. Ta pidi õppima teisiti elama, kui oli elanud kodu või kirjutaja juures, kus oli tegemist ainult vana Maiega või paari poepoisiga, kes otsisid tema tutvust.

Varsti märkas ta, et tema kipub üksi jääma. See olenes temast endast, aga ka teistest. Tema ise eemaldus neist, keda Tigapuu oli tembeldanud keelekandjajaks ja äraandjajaks, kuigi ta täies ulatuses ei taibanud, mis peitus tõeliselt nende sõnade taga. Aga igakord, kui tal meelde tuli see raha, mis direktor talle tol korral pihku surus ja mille ta pärast andis Tigapuule, tundis ta, et ükskõik mis ka siin peituks, tema seda ei tee. Ometi näisid paljud arvamisel püsivat, nagu kuuluks tema Lible ja mõne muu selletaolise kilda, sest igakord, kui kusagil ninapidi koos saladuslikult vadistati, jäädi kohe vait või mindi lihtsalt laiali, kui Indrek tahtis sinna läheneda. See mõjus temasse nõnda, et ta lahkus klassis Lible naabrusest ja otsis endale mingil ettekäändel uue paiga. Ja kui ka see ei aidanud, vilistas ta kõigele, tõmbus iseendasse ja hakkas seltsi otsima ainult tööst. Seda oligi niipalju, et ta õieti veel ei mõistnudki, kuipalju teda oli. Nõnda kadusid päevad. Ja kui ükskord arvamusele jõuti, et Indreku eest pole vaja midagi varjata, ja kui hakati

otsima tema tutvust, siis oli tema omale juba paremad seltsimehed leidnud raamatute näol.

Selles oli talle ehk kõige rohkem abiks olnud härra Koovi, kelle juurde ta kauase kõhklemise järele lõpuks ometi läks abi otsima ladina keele õppimises. Indreku süda värises, kui ta uksele koputas.

„Kes seal on?“ küsis seest nagu unine ja tusane hääl, ja kui Indrek selle peale oma nime oli öelnud ning seletanud, mida ta soovib, vastati endiselt:

„Ma magasin parajasti.“

„Palun siis vabandust, ma tulen mõni teine kord,“ ütles Indrek.

„Milleks teine kord,“ rääkis tõre hääl seest, „niikuinii on mu lõunauinak segatud. Tulge sisse, mis te seal ukse taga karjute! Uks on ju lahti.“

Indreku sisse astudes lamas Koovi alles oma triibulise vaibaga kaetud vanas puuvoodis, mis krägises lamaja liigutades haledasti. Jalad ühes saabastega olid tõstetud jalutsi otslauale.

Umbes pool tundi istus Indrek siin väikeses toas, kus valitses peaaegu ainult raamat, sest tema asus laeni ulatuval riulil, laual, aknal, toolidel, põrandal. Igal pool! Ja kui ta tõusis, et minna, ütles Koovi:

„Peab rohkem tööd tegema! Meie vanad ei jõua muidu kuhugi. Tehke, nagu ütleb direktor: õppige vaimustusega, õppige nagu hull, sest selles on temal õigus. Ja kui tuupimisest tülpite, siis sähke, võtke see siin ja lugege. Vene keelt te ju niipalju oskate, et aru saate.“

Ta ulatas Indrekule mingisuguse paksu raamatu.

„Ja pange raamatule paber ümber, muidu määrite ära, sest raamatut peab hoidma,“ õpetas ta ning, kui Indrek juba ukse avas minekuks, kordas ta:

„Lugege, lugege, lugege ja jätke need jandid selle Tigapuuga ja ka vana endaga. Ka temaga,“ kinnitas ta.

„Ma olengi juba jätnud,“ ütles Indrek.

„Seda parem,“ vastas Koovi.

Oli ka teisi vanu, kes käisid vahete-vahel Koovilt ühes või teises asjas abi või nõu otsimas. Nendelt:

kuulis ta temast endast lähemalt. Sauniku poeg, kihelkonnakooli kaudu vallakooliõpetajaks, kuidagi linna asunud, seal soodsamais oludes edasi töötanud, kuni sooritanud küpsuseksami. Praegu alles ülikoolis, ise juba neljakümnene. Selle kõrval annab siin tunde, esineb seltsides teaduslikkude kõnedega, käib mingisugustel koosolekutel, ajab mingisuguseid asju, mis ehk temasse kuidagi ei puutu ja mis teda võib-olla põrmugi ei huvita, aga ajab, ajab muidugi maksuta, nagu annab juhatust Indrekule ja mõnele teiseleegi. Ajab sellepärast et on kuidagi sattunud asjade keerdu, et teised veavad ja tema ei saa vastu panna. Kirub mõnikord maapõhja igasuguse kõrvalise tühjatahja, mis ei lase elulisemat ja tarvilisemat teha, aga tallab tuult edasi, nagu oleks see tema saatusevanne, millest vabanemiseks pole lootust. Rähkleb nõnda varasest hommikust hilise õhtuni ja teenib vaevalt niipalju, et jätkub ulualuseks, viletsaks kehakatteks ja vahete-vahel mõne raamatu ostmiseks, mida armastab ehk ilmas üle kõige. Tema sagedamaks kaaslasteks on Timusk, kellega istub einestades kõrvuti õpilaste lauas, süües nendega ühist „lõrpi“. Ka Timusk kuulub ülikooli ja tallab samuti tuult nagu Koovigi, aga tema tuuletallamine sünnib enam varjatud kujul — kuski pöranda all. Timusk on nimelt väga vaikse loomuga inimene ja sellepärast tahaks ta teisi, maksku, mis maksab, varem või hiljem mässama ajada. Mässama igal tingimusel ja ükskõik mis alal. Timuski arvates ei olegi seda eluala, kus ei võiks mässata.

Kui Indrek Koovi soovitusel saksa keele asjus tema poole pöördus — tuli minna mööda pimedaid treppe peaaegu katuse alla, Siberi valdkonda — leidis ta tema toas samasuguse lihtsuse ja vaesuse, nagu Koovigi juures. Ka temal vedeles raamatuid igal pool. Aga tema toas oli kaks lauda, üks suurem, teine väiksem. Esimene neist oli kuhjatud kuivatatud taimedega. Timusk kogus nende eestikeelseid nimesid ja sellepärast proovis ta iga sisseastuja sellekohaseid teadmusi. Ka Indrekule esitas ta mõned taimed ja küsis:

„Seda tunnete? Aga seda? Ja seda? Aga nimi

teie pool? Olete ehk kuulnud? Kus ta kasvab? Millal?...“

Muidugi, Indreku teadmused ei ulatunud loodusevallas kuigi kaugele, sest milleks seda nii väga teada, mille otsas tallad jalgega hommikust õhtuni. Enamasti pidi Timusk oma küsimused ise vastama ja vene-, saksa- ning ladinakeelsed nimetused lisaks andma, nagu kordaks ta neid alatasa meeldetuletuseks.

„Ka meil peab olema igal asjal oma nimi,“ seletas Timusk, „sest teaduses on peaasi nimi. Igas teaduses! Alguses oli sõna, see on teaduse mõte. Ainult kahju, et meie keel on alles elav, sest elav keel pole kunagi nii täpne kui surnud. Ladina keel on surnud, sellepärast on tema täpne. Üldse, teate, täpne on ainult see, mis surnud; elav ei saa kunagi täpne olla, tema muutub. Võtkem kas või need taimed! Praegu on nad täpsed, sest nad on kuivatatud. Aga oleks lastud neil kasvada, mis oleks sündinud? Õilmed oleksid pudenenud, lehed oleksid pudenenud, varski oleks närtsinud. Ja kellel oleks sellest olnud kasu? Aga nõnda, kuivatatult, on neist teadusel kasu, sest nõnda on nad täpsemad kui toorelt. Samuti: mis saaks teadusest, kui poleks surnud inimesi. Kui inimene elaks igavesti! Te teate ju seda muinaslugu piiblist, muinaslugu surmast ja patulangemisest? Et see on muinaslugu, selles meie, teadlased, ei kahtle.“ Nende sõnade juures pöördus Timusk Indreku poole ja vaatas talle tungivalt silma, nagu tahaks ta teada, kas see ehk selles kahtleb. Aga vististi ei näinud ta midagi pahaendelist, sest ta jätkas rahulikult, nagu tõsine teadusemees kunagi, näppides ise oma vuntsi:

„Nojah kui oletada, et inimene poleks patu sisse langenud, s. t. et Eeva poleks edevuses seda punast õuna võtnud ega Aadamale andnud. Seda võime ometi oletada, eks? Ja tõenäolik on ka, et Eeva tegi seda tingimata edevuses, sest see oligi tema madu ja kõik kuradid kokku. Nägi päikese paistel punast õuna ja tuli himu punaste paletete järele. Nõnda lõi hambad otse loomusunniliselt punasesse õuna. Sest niisugune on inimese primitiivne loogika: kui sööd punase õuna,

lähed ka ise punaseks. Sellepärast pole see põrmugi tõenäolik, nagu jutustab seda piibel. Eeva pidi juba ammugi punaseid õunu sööma, salaja sööma, sest ta tahtis Aadamat üllatada oma punaste paletega. Naine tahtis meest üllatada. Seda tingimata, sest seda tahab ta veel tänapäevgi. Aina üllatada! Eeva primitiivne loogika maksab veel praegu kõigi metsrahvaste juures ja, et kõik rahvad, mis elavad maa peal, en masse kuuluvad metslaste kilda, siis maksab Eedeni Eeva loogika igal pool. See ongi tõsine patulangemine. Ainult väikese vahega: meie lihtsalt võtame punase värvi ja võõpame sellega oma palgeid ja muid paiku. Ning polsterdame! Ja miks? Meie tahame panna iseendid ja teisi, eriti just teisi uskuma, nagu oleks meil rohkem jõudu ja ilu kui meil tõeliselt on. Sinnapoole sihib ilmas kõik: jõud ja ilu! Aga ütlege nüüd, mis jõud ja ilu see on, kui sa aina polsterdad ja võõpad? Ja ometi aitab see, jumala eest! Uskuge või ei, aga aitab. Isegi meie, teadlased, lähme selle õnge otsa: Hakame loomusunniliselt uskuma jõudu ja ilu, kus on ainult polster ja võõp. Saate teie sellest aru? Meeldib rohkem hästi mikitud halb naine kui halvasti mikitud hea. See ongi inimsoo hukatus, sest nõnda jäävad terved ja vooreslikud vanatüdrukukuks ja nemad ei kannu oma head tõugu mitte edasi. See ongi inimsoo halvenemise põhjus võitluses elu eest, nagu ütleb Darwin. Sellesse pahesse surevad kõik meie rahvad ja kultuurid, nagu suri Eedenigi kultuur, s. t. kui seal ülepea kultuuri ja patulangemist oli, milles meie, teadlased, kahtleme, sest meie teame, et see on muinaslugu...“

Timuskil kadus jutulõng käest. Ta oli lähtekohta tagasi tulnud, mõte oli iseenda ümber virru löönud. Sellepärast pöördus ta nagu abi otsides Indreku poole ja küsis:

„Aga millest ma tahtsin rääkida? Kuhu me tahtsime välja jõuda? Mis asjast ma hakkasin, ehk panite tähele?“

„Surmast ja patulangemisest,“ ütles Indrek, sest see oli teda kõige rohkem vapustanud.

„Õige, õige, ma tahtsin surmast ja surnutest rää-

kida, sest neist on teadusel kasu. Nii siis, kui poleks olnud patulangemist, siis poleks olnud surma ja, kus pole surma, seal pole ka surnuid. Lihtne ja selge. Eks? Kuid mis oleks siis saanud meie inimlikust teadusest? Mis oleks saanud meie ülikoolidest? Täiesti võimatu seisukord, kui poleks surnuid. Siit teie näete, miks võis ülepea tekkida muinasjutt patulangusest: inimene otsis teaduse tekitajat, teaduse põhjust, inimene otsis surma. Võite isegi arvata, milleks peaksime õppima, kui oleksime niikuinii surematud. Kas jumalad või inglid on kunagi õppinud? Ei, ainult inimene õpib, sest tema kardab surma. Siin ongi põhjus, miks papid hinge surematusest nii kramplikult kinni peavad: et poleks vaja õppida, kui oled surematu niikuinii. Ela igavesti ja orja rumaluses neid, et nende käsi hästi käiks. See on surematu hinge igavene põhi. Aga kas olete juba kuulnud, kuis on lugu jumalaga ja tema olemisega? Muidugi, seda pole te veel kuulnud, sest maal seda ei teata, ja kes teab, see teisele ei räägi. Aga linnas räägitakse. Õppige saksa keel paremini selgeks, siis ma annan teile ühe raamatu lugeda. See on küll keelatud, aga teile ma annan siiski. Seniks võtke aga see siin,“ ja ta andis Indrekule midagi eestikeelset. „Kui te muud ei taha lugeda, siis vähemalt seda siin: „Meie maakera minevik“. Ka siin on pisut maailma-loomisest, surmast ja patulangemisest. Siin on isegi sellest võõbast ja polstrist, millest rääkisid, muidugi, kui õieti oskate lugeda, nii ridade vahelt pisut. Peab õppima ridade vahelt lugema, sest meie juures on seal see kõige tähtsam, mitte nõnda, nagu haritud ilmas, kus võib kõik ridadesse panna. Sellest polstrist ja võõbast pole ka meil keelatud, aga teadlased ei võta teda veel kosmiliselt. Darwin paljastas küll looma- ja taimeriigi võõba ja polstri, aga kosmiline võõp ja polster on alles paljastamata. Kas olete kuulnud raamatust: „Reis kuu peale“? Kord lähme ka sinna ja siis muutub kohe teravaks kosmilise võõba ja polstri küsimus. Mõistate? Silmakirjalikkuse, pettuse ja vale küsimus ilmariigis. Sellest on teil muidugi raske aru saada. Aga lihtne küsimus: miks on maake-

ral paiguti nii ahvatlev, lopsakas, tore ja kirev taimestik või üldse pinnakate, mille sekka kuuluvad ka mäed ja orud, jääliustikud, korallid, sädelevad mered? Kas pole see kosmiline vööp ja polster, millega maakera edvistab teiste ilmakehade keskel? Kas kasvab kogu linnuteel kusagil lill või laulab seal lind? Ei, vaid lill ja lind on ainult sellepärast, et siin oli ilusam vööp ja pehmem polster kui mujal. Maakera on ilmakehade keskel see halb naine, kes on osanud end hästi mukkida. Maakera on vististi kõige halvem kõigi ilmakehade seas, sest muidu poleks ta ennast nõnda vööbanud ja polsterdanud. Siit selgub, kui suur tähtsus on pettusel, varel ja silmakirjalikkusel, olgu ühiskondlikult või kosmiliselt, ning kui laiad alused on patulangemisel Eedenis. Inimene peab paratamata edev olema, inimene pidi paratamata iseoma nõrkustele komistama, sest isegi maakera, kus asume, on valelik, petis, silmakirjalik ja edev. Nõnda peab iga mõtte lõpuni mõtlema iga järelduse kas või absurdini viima, ainult siis hakkad maailma ja inimesi pisut taipama. Nii et lugege ja mõtelge, lugege ridade vahelt, siis räägime asjast lähemalt. Aga millal te koju sõidate? Jõuluks ei? Ma oleks teile mõned taimed kaasa annud, et oleksite võinud seal nende nimesid küsida. Hea siis küll. Kui see teil läbi, siis räägime, siis paneme õiged sihtjooned...“

Kui Indrek Timuski juurest välja tuli, käis tema pea sõna tõsisel mõttes ringi, nii hirmus palju oli ta korruga kuulnud suurtest ja tähtsatest asjadest. Isegi jalad kippusid nõtkuma kantava koorma all. Kunagi polnud ta end nii rumalana tundnud kui täna. Ta pidi vist küll kõige rumalam olema mitte ainult selles esimese järgu õppeasutises, vaid ka kogu linnas, kui mitte kogu maailmas. Kõik taipavad pisut ilmaasjust, aga tema ei taipa mitte kui midagi. Peaaegu nutta oleks ta tahtnud oma suure rumaluse pärast, eriti kui mõtles, et samas majas, kus elab tema, asub ka keegi teine Siberi läheduses väikeses toas ja see rabab sulle suurte ja raskete küsimustega otse mängides nagu malakaga pähe.

Veel üks teine asi üllatas Indrekut. Kuis küll

100

elab inimene, kes räägib nii suurist asjust, nii väikeses toas? Ja nii lihtsas, võiks öelda viletsas? Kuis võib ta nõnda riietuda ja selliseid saapaid kanda? Indrek oli juba ammugi tähele pannud, et Timuski üliõpilasepalitu narmendas voodrilt ja ka pealisriidelt, aga alles täna pani see ta mõtlema. Tema saapad olid sootuks kulunud ja lapitud ning lapi kõrvalt uuesti rebenenud, nii et sokk paistis. Kuipalju neil põhju all oli, seda Indrek muidugi ei näinud, aga kontsad olid viimase võimaluseni läbi tallatud ja viltu vajunud. Seda kõike mõeldes tuli Indrekul äkki meelde, kui palju ta Tigapuuga janditades raha jumalamuidu raisanud, ja tal hakkas sellest rahast hirmus kahju. Mis mõte on anda raha mõnele Tigapuule, kui on olemas Timuski taoline inimene, kes kannab selliseid saapaid ja palitut? Mis mõte on elul üldse, kui on niisugused mõtted, palju niisuguseid mõtteid ja kui neid mõtteid ümbritsevad niisugused närused asjad?

Aga kui ta järgmisel korral jällegi Timuski poole läks, omandas äkki kõik nagu mõtte. Mitte et Timusk nõnda oleks osanud rääkida, seda mitte. Vaid kui Indrek mööda treppi parajasti läks, kuulis ta korruga helisid — nii ilusaid, nagu ei kunagi varem. Ta peatus trepil, peatus tükiks ajaks. Kui ta viimaks sõandas edasi minna ja Timuski ukse taha jõudis, siis leidis ta, et helid kostavad tema toast. Ta ei tihanud enne uksele koputada kui mängu vaikis, alles siis. Ja leides Timuski üksinda toast, sai ta aru, et tema pidigi mängima. Samal hetkel, kus ta seda taipas, selgus talle ka nagu elumõte. Jumala eest! Miks mitte arutada nii näruste saabastega nii suuri küsimusi, kui võib nõnda mängida! Kuidas just või miks need suured küsimused ja see mäng kokku kuuluvad, seda ei osanud ta endale seletada, ta ainult tundis, et nad kuuluvad kuidagi kokku. Kindlasti! Oo, temagi ehk võiks nõnda elada, kui ta oskaks nõnda mängida!

„Kas kuulsite, kui ma mängisin?“ küsis Timusk Indrekult selle sisse astudes.

„Mul pani lihtsalt hinge kinni,“ vastas Indrek millegi pärast punastades.

101

„See on mul sest ajast saadik, kus meil oli siin oma orkester ja peod,“ seletas Timusk, ilma et oleks võtnud kuuldavakski Indreku vaimustust.

Need lihtsad sõnad panid Indreku otse võpatama. Tähendab ka siin on ilusamad ajad enne teda möödasa. Nagu Vargamäelgi! Seal vibutavate kaskedega, millega võidi alla lasta, nii et külm tuul käib südamest läbi, siin pidude ja helidega, mis nõörivad sul hinge ja panevad südame peksma. Imelik on ilmaelu, ikka jääd sa nagu hiljaks! Aastate kestel pidi Indrek veel nii mõnigi kord seda nukrat tundmust maitsma, aga täna ei saanud ta temas kauemaks püsida, sest Timusk rääkis edasi:

„See on kõige suurem meeltepettus ilmas, heli nimelt. Sest mis te arvate, on midagi selletaolist tööpoolest olemas? Lollus! Siis peaksid ka hobused Beethoveni ja Bach'i maitsma, sest ka neil on kõrvad. Aga maitseb ainult inimene, mõni ainus inimene. Tähendab — mis on tõeliselt olemas? Kõrv, isik, tema peaju, see on kõik. Nii et hobune näiteks võiks, kui ta oskaks mõelda, meie muusikat küll uskuda, mitte aga maitsta ja tunda. Just nagu inimene jumalat. Seda võib ainult uskuda, mitte tunda. Kas teie usute jumalat?“

„Vist usun,“ vastas Indrek viivitades.

„Kuis nii vist?“ küsis Timusk. „Kuidas saab jumalat vist uskuda?“

„Ma arvan, et usun,“ parandas Indrek.

„Kuis te siis veel arvate, kui te usute?“ küsis Timusk jällegi.

Nüüd ei osanud Indrek enam midagi öelda.

„Muidugi,“ ütles Timusk üleolevalt, „sellest ei võigi te veel aru saada. Asi on nimelt nii, et kui usud, siis ei arva ja, kui arvad, siis ei usu. Ütleme nõnda: teil on mingisugune puutükk taskus, sest teie usute, see on jumal, kes on loonud taeva ja maa ning ka inimese. Seda uskuda on üsna tühine asi, sest inimene usub veel palju suuremaid totrusi. Ilmas polegi seda totrust, mida inimene poleks uskunud. Aga kui te tahaksite arvata, mõistusega oletada, et kannate taeva

ja maa loojat puutükina taskus, mis te arvate, kas seda võib?“

„Ei või,“ vastas Indrek.

„Noh, näete: uskuda võib, arvata ei või. Tähendab, uskuda võib rohkem kui arvata, usk on suurem kui arvamus, kui mõistus, sellepärast ei või rääkida usust ja arvamusel korraga. Usk ei pruugi tõi olla, sest tõi usku ei olegi, aga arvamus peab tõi olema, muidu ei või arvata. Nõnda siis: kas usute või arvate, et usute jumalat, mis te arvate?“

„Mina arvan, et usun,“ ütles Indrek.

„Jälle seesama!“ hüüdis Timusk. „Teie kas arvate või usute, aga need kaks kokku ei hakka.“

„Mina arvan,“ ütles Indrek.

„Tähendab, teie arvate, et jumal on olemas,“ rääkis Timusk. „Aga millega võite oma arvamusel põhjendada? Sest arvamusel peab ikka põhjendama.“

Kuid Indrek ei julgenud millegagi oma arvamusel põhjendada.

„Kui põhjendada ei saa, siis ärge arvake, vaid uskuge,“ õpetas Timusk. „Usku pole vaja põhjendada. Loogiliselt rääkides peate ütlema: mina usun, et ma usun. Saate aru?“

„Sa aru,“ vastas Indrek ja oli üpris rõõmus, kui pääses lõpuks minema, sest see esimene õpetus usust ja arvamusel ajas talle peaaegu hirmu peale. Trepist alla minnes arutas ta: „Hea küll! Ütleme, et jumalat ei ole ja et see kõik on muinasjutt, maailma loomine ja kõik; aga mis saab siis, kui jumal ometi äkki on, meie teadmata ja uskumata on, näeb ja kuuleb kõik, kuuleb sedagi, mis meie temast räägime? Mis meie siis teeme?“

Need olid õnnelikud päevad, täis meelte ärevust ja mõtte puurimist. Aga segamatult ei saanud nad kuigi kaua kesta, sest direktor kutsus Indreku varsti oma juurde ja küsis:

„Miks käite Herr Timuskit segamas? Miks te ei lase teda tudeerida?“

„Ma käisin saksa keele pärast,“ vastas Indrek.

„Saksa keelt oskavad ka teised, mitte ainult Herr

Timusk, kes tahab tudeerida," seletas direktor. „Aga miks räägite jumalast, kui õpite saksa keelt? Mis on teil ja sel Timuskil jumalaga tegemist? Härra Maurus teab kõik, härra Maurus kuuleb kõik, sest tema on selle maja jumal. Ja nagu härra Maurus näeb ja kuuleb siin majas, nõnda näeb ja kuuleb jumal terves ilmas. Mis salanõu te peate selle Timuskiga tema vastu?"

„Meil ei ole miskit salanõu," ütles Indrek.

„Aga see Timusk, see tudeng rääkis teile ju jumalast," ajas direktor peale.

„Ta pole midagi halba rääkind. Ja kui rääkis, siis mitte jumalast, vaid maailma loomisest."

„Soo, või ka maailma loomisest! Mis ta rääkis maailma loomisest?"

„Ütles, et alguses lõi jumal taeva ja maa..."

„Kas ta ei öelnud, et jumal pole maailma loonud?" päris direktor.

„Ei seda ta küll ei öelnud," ajas Indrek vastu.

„Aga ta ju küsis, kas usute jumalat."

„Seda ta küsis küll," oli Indrek nõus, kui nägi, et vanal asjast aimu.

„Noh, näete nüüd," ütles direktor. „Mis on inimesel, kel täis aru peas, teiselt küsimist, usub ta jumalat või ei. On teilt seda keegi enne küsinud? On härra Maurus teilt seda küsinud?"

„Ei ole," vastas Indrek.

„Härra Maurus on vana ja tema ei küsi, aga miks küsib siis see noor seal ülal? Miks ta küsib? Kas võib seda täie aruga inimene teha? Vastake puhtast südamest."

Indrek kõheles vastusega.

„Kas teie olete kellegilt küsind, usub ta jumalat või ei?" päris direktor.

„Ei ole," vastas Indrek.

„Miks te ei ole?" päris direktor ja vastas ise: „Sellepärast, et teie tulete maalt ja teil on alles täis aru peas. Mis te arvate, on teil täis aru peas?"

„Ei tea," vastas Indrek.

„Kuidas?!" hüüdis direktor. „Teie ei tea, kas teil

täis aru peas? Aga kas härra Maurusel on täis aru peas, mis te arvate? Ruttu! On või ei ole?"

„On küll," kinnitas Indrek.

„Ja kas härra Maurus on teilt küsinud midagi jumala kohta?"

„Ei ole."

„On ta ehk teistelt küsinud?"

„Ei ole küsind."

„Aga miks ta ei küsi, mis te arvate?"

Ja kui Indrek kohe ei vastanud, ütles direktor ise:

„Sellepärast, et härra Maurusel on täis aru peas nagu teilgi ja teie ka ei küsi. Ükski ei küsi, kui tal on täis aru. Aga kui keegi seda teeb, kuis on siis lugu tema aruga?"

Indrek vaikis.

„Aa!" hüüdis direktor. „Teie ei vasta! Härra Maurus küsib ükskord selgesti ja lihtsalt, aga teie ei vasta ikkagi! Tähendab, olete sellega seal ülal ühes nõus. Teie tikute jumalale kallale, tikute minu ausas majas jumalale kallale! Aga nüüd ütelge mulle, mis te vastasite, kui teilt küsiti, kas usute jumalat."

„Vastasin, et usun."

„Kas tõesti vastasite: usun, mitte aga kuidagi teisiti? Kas te ehk ei öelnud: vist usun?" päris direktor.

„Just nõnda," kinnitas Indrek imestunult, et direktoril nii täpsed andmed.

„Kas kuulete, kas kuulete!" karjus direktor. „See pikk inimene siin vist usub! Kes on teist enne niisukest inimest kuulnud või näinud?" pöördus ta ümberseisjate poole, kellele õpetuseks ja manitsuseks oli ju kogu kõnelus. „Härra Maurus näeb ja kuuleb esimest korda. Tema on vana ja tal on hall habe, aga tema kuuleb esimest korda niisukest inimest. Aga mis on teie isa nimi?" pöördus direktor Indreku poole.

„Andres," vastas Indrek, ilma et oleks taibanud, milleks see.

„Ja teie isa talu nimi?" päris direktor edasi.

„Vargamäe."

„Soo, või Vargamäe," kordas direktor, ja muigega teiste poole pöördudes lisas ta juurde: „Kena nimi see

Vargamäe, mis?“ Aga kui poisid selle peale naerma hakkasid, ütles ta: „Mitte naerda! Mitte naerda, kui härra Maurus räägib selle pikaga jumalast, sest muidu võib jumal arvata, et meie naerame teda.“ Ja uuesti Indreku poole pöördudes küsis ta: „Ütelge mulle siis nüüd, kas teie isa Andres oma Vargamäel ka vist usub jumalat või usub ta kindlasti.“

„Usub kindlasti,“ vastas Indrek ja äkki tundis ta, et ka tema ise usub alles kindlasti.

„Ja teie ema seal Vargamäel, kuis usub tema?“

„Ka kindlasti,“ ütles Indrek.

„Ja teie õed-vennad — on teil ju õdesid-vendi — kuidas nemad usuvad?“

„Niisamuti.“

„Aga teie sugulased, naabrid ja tuttavad, usuvad nemad ehk vist?“

„Ei, ka nemad usuvad kindlasti.“

„Tähendab: ainult teie siis usute vist, teised kõik usuvad kindlasti,“ järeldas direktor võidurõõmsalt. „Aga kas teie Vargamäel uskusite kindlasti või ei uskunud?“

„Uskusin.“

„Kas kuulete!“ hüüdis direktor. „Vargamäel ta uskus, aga niipea kui tuli vana härra Mauruse ausasse majja, nüüd enam ei usu! Linnas ei usu, sest isa andis talle natuke raha ja saatis ta härra Mauruse juure ladina keelt õppima!“ Ja ta astus Indrekule otseteed nina alla, vahtis talle oma segaste silmadega üle prillide ainiti otsa, raputas oma halli pead ja ütles: „Kas teil ei ole häbi oma ausate vanemate, oma vendade-õdede ja terve oma sugukonna ees mitte uskuda, kui nemad kõik usuvad?“

Ja Indrek tundis, et temal hakkas tõepoolest nagu häbi.

„Ja ütelge nüüd ise, kas sel noorel inimesel on täis aru peas, kes võtab teid meelitada teie vanemate ja õdede-vendade usust ning jumalast ja teeb teid seega vaasekslapses! On või ei ole?“

„Ega ei ole,“ vastas Indrek, et ometi kord pääseda.

„Viimaks ometi!“ hüüdis direktor kergendatult.

„Sellepärast hoidke end inimeste eest, kel pole täit aru, sest nemad viivad teid hullumajja, kus on ulgumine ja hammaste kiristamine. See härra seal ülal tudeerib juba ammugi, aga kuhugi ei jõua ta, sest tal pole aru. Tema jäändab maailma loomisega ja jumalaga, nagu tahaks ta ise hakata maailma looma või nagu mõtleks ta jumala juure pääseda tohtriks või advokaadiks. Aga jumalal pole niisukest advokaati vaja, tema ajab omad asjad ise või nende läbi, kes usuvad kindlasti.“

Ka Timusk pidi oma jao saama, sest kui Indrek läks temalt lugeda võetud raamatut direktori käsul ära viima, põhjendades seda ajapuudusega, tähendas Timusk:

„Mina pidasin teid küllalt vanaks, et taibata — need on salajased asjad. Mõistate? Need on asjad, mida peab kuulma sõnade ja lugema ridade vahelt. Siiski, teie süü see ju ei ole,“ lisas ta juurde.

Ometi tundis Indrek end Timuski ees süüdlasena ja tal oli piinlik ning häbi tema vaikseis silmi vaadata. Õnneks sõitis Timusk pärast jõuluvahaeaga ära — Piiteri, nagu öeldi — ja nõnda vabanes Indrek oma süütundmusest ja häbist. Ühes sellega katkesid tal ka maailma ja jumala probleemid seks korraks. Kulus aastaid, enne kui nad muutusid uuesti elavaiks. Nüüd aga tulid uued asjad, uued olud.

„Nii on õige,“ ütles direktor, kui uks langes Timuski järel kinni. „Kui inemine tahab teisi rikkuda, milleks peab ta seda siis just härra Mauruse ausas majas tegema! Mingu ja tehku seda mujal. Rikkugu venelasi, kui ta tahab, mina ja minu maja aga tahame Jehoovat teenida.“